

Két országban, de egy hazában - Liphay Béla (1892-1974) a rovarász

Bozsik András

Debreceni Egyetem MÉK Növényvédelmi Intézet, Debrecen

bozsik@agr.unideb.hu

ÖSSZEFOGLALÁS

Liphay Béla lepkész, rovarász, ősvotanikus, muzeológus, mezőgazda, huszár főhadnagy és hívő katolikus, a főnemesi Liphay család sarja a bánági Lovrinból indult és végül Nógrádba, Szécsénybe érkezett. Élete egybeesett Magyarország széthullásával, s a magyar társadalmat, kultúrát, szellemet ért legsúlyosabb megpróbáltatásokkal. Mint a magyar arisztokrácia tagját ezek a változások súlyosan érintették. Az ősi vagyont elkobozták, de tehetsége, szorgalma, kitartása és hite megmaradt. Így képes volt túlélni, sőt szorgalmas, kitartó munkájával elnyerte a helybéliek szeretetét és megbecsülését.

Liphay Béla elsősorban lepkész volt, s „csak a magyarországi fajokkal foglalkozott”. Gyűjtéseinek színhelye először szülőföldje, a Bánság, a Déli-Kárpátok területe, majd 1944. után Nógrád megye (Szécsény, Balassagyarmat, Nógrádszakál, Ipolytarnóc, Rimóc, Ludányhalászi stb.). A gyűjtött fajok főleg nagylepkék, de a molyokat sem hanyagolta el. Élete során egy 60000 egyedből álló gyűjteményt állított össze és gondozott haláláig. Ennek a gyűjteménynek a nagy része jelenleg a Természettudományi Múzeum Állattárában Budapesten található. Számos a faunára új fajt talált, ilyen pl. a *Cupido osiris* (Meigen, 1829), és leírt egy új fajt is (*Chamaesphesia sevenari* Liphay, 1961), amely később a *Chamaesphesia nigrifrons* (Le Cerf, 1911) szinonimájának bizonyult. Kapcsolatban állt korának legnevesebb gyűjtőivel és szakembereivel. Az I. világháború után a temesvári König Frigyessele, a székelyföldi Diószeghy Lászlóval, Teleki Jenővel, Norman D. Riley-vel a londoni British Museum osztályvezetőjével, a Royal Entomological Society titkárával, Brisbane C. S. Warren-nel a Royal Entomological Society tagjával, Lionel W. Rothschild-dal a legnagyobb magángyűjtővel és számos kiváló lepkésszel. A II. világháború után a hazai rovarászok és lepkészek is jól ismerték: barátja volt a neves lepkészeknek, Kovács Lajosnak és Kaszab Zoltánnak, a kiváló bogarásznak, kapcsolatot tartott olyan neves hazai zoológusokkal, rovarászokkal mint Éhik Gyula, Gozmány László, Issekutz László, Bezsilla László, Móczár László.

A lepkék mellett gyűjtött hártvászárnyúakat, kétszárnyúakat és cincéretet is, amelyek megtalálhatók hazai és külföldi gyűjteményekben (pl. a British Museum-ban (Natural History Museum, London), a Székely Nemzeti Múzeumban (Marosvásárhely).

Gyűjtései mellett foglalkozott a növényvédelmi állattannal is, hiszen hozzáértő mezőgazda volt, amíg tehetett. Balassagyarmaton és Salgótarjánban csodálatos, színes, kézzel rajzolt és festett növényvédelmi állattani posztereket készített, kiállításokat szervezett pl. az ipari növények kártevőiről, de a vadászatról is.

SUMMARY

Béla Liphay lepidopterologist, entomologist, museologist, agriculturist, hussar lieutenant, life-saving Roman Catholic, descendant of the historical family Liphay de Kisfalud et Lubelle did a long way from his home village Lovrin to Szécsény, the one-time land of his ancestors. His life coincided with the disintegration of the historical Hungary, and the most serious trials of the Hungarian society, culture and spirit. These changes affected him as a member of Hungarian aristocracy many times and in fact wanted to destroy him. The fortune of the ancestors have been swept away by the storms of the wars and confiscated but the human strength of character, the consciousness, the talent, the diligence, the sanctuary of faith have remained. All these made him possible to survive, to do his everyday hard creative work, which gained him affection and respect of the people living around him.

Liphay Béla was mainly lepidopterist and dealt with the the species of Hungary. Place of his collection was first his native country, the Banat, and the area of the Southern Carpatian Mountain, and after 1944 Nógrád county (Szécsény, Balassagyarmat, Nógrádszakál, Ipolytarnóc, Rimóc, Ludányhalászi etc.). The collected species belonged to Macrolepidoptera but he dealt also with the moths. During his life time he prepared a collection of 60000 individuals and maintained them until his passing away. Great part of this collection can be found at the zoological cabinet of Natural History Museum in Budapest. He discovered many species new for the Hungarian fauna such as e.g. *Cupido osiris* (Meigen, 1829), and described a new species (*Chamaesphesia sevenari* Liphay, 1961) which later proved to be a synonym of *Chamaesphesia nigrifrons* (Le Cerf, 1911). He knew well the most famous collectors and specialists of the age. After the first World War he worked together with Frigyes König, László Diószeghy, Jenő Teleki, Norman D. Riley (leading entomologist of the British Museum at London, secretary of the Royal Entomological Society), Brisbane C. S. Warren (member of the Royal Entomological Society), Lionel W. Rothschild (the most important private collector) and many excellent lepidopterists. After the second World War he was well known and respected by the Hungarian entomologists and lepidopterists: he was a friend of Lajos Kovács, the distinguished lepidopterist and Zoltán Kaszab, the eminent entomologist. He had a good relationship with such renowned Hungarian zoologists and entomologists like Gyula Éhik, László Gozmány, László Issekutz, László Bezsilla and László Móczár. He colleted also Hymenoptera, Diptera and capricorn beetles to be found in Hungarian and foreign collections (Natural History Museum, (London), a Szekler National Museum (Marosvásárhely).

He dealt with agricultural entomology because he was an experienced agriculturist as far as he had the opportunity to do that. He painted wonderful agricultural entomology posters and organized expositions e.g. on the pests of industrial crops and hunting at Balassagyarmat and Salgótarján.

Kulcsszavak: Liphay Béla, rovarász, Lepidoptera, entomológia, gyűjtemény, növényvédelmi állattan

Keywords: Béla Liphay, lepidopterologist, entomologist, collector, agricultural entomology

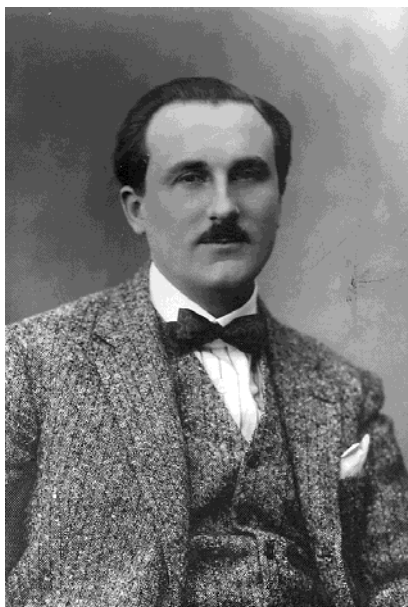
SZÜLETÉS, CSALÁDI HÁTTÉR, ISKOLÁK, NEVELTETÉS

Lipthay Béla (*1. ábra*), mint főnemesi sarj nem járt elemi iskolába, hanem kezdetben német és francia nevelőnők tanították, akiket a szülők nem a legszerencésebben választották ki. Később azonban jól képzett magyar tanárok gondoskodtak a tanításáról.

A gimnázium első osztályát Bécsben a Theresianumban (Teréz Akadémia) végezte, de onnan év végén megbetegedése miatt kivették, s a továbbiakban Lovrinban tanult, mint magántanuló. Középiskolai tanulmányainak utolsó két évét Budapesten a Ferenc József Intézet falai között töltötte, s itt érettségizett. A Ferenc József Nevelőintézet diákjai a Budapesti II. kerületi katolikus főgimnáziumba jártak, de ezen kívül francia vagy angol nyelvoktatásban és kívánságra – a Theresianuméhoz hasonló - sport, -zenei képzésben is részesültek. A rendes iskolai tanításon kívül a növendékekkel külön intézeti nevelők és korrepetitorok foglalkoztak.

Lipthay Bélát gyermekkorától érdekeltek a természettudományok, szenvedélyesen készült a gazdálkodásra, ennek ellenére szülői indíttatás miatt a zürichi Műszaki Egyetem Technikai Karára iratkozott be, és tanult egy évig. A gépek azonban nem vonzották. Ez elvette a kedvét a továbbtanulástól, ezért egyéves önkéntesi katonai szolgálatra vonult be 1913-ban. Ez után tervezte, hogy átiratkozik a Természettudományi Karra, ami sajnos nem valósulhatott meg, mert kitört az első világháború (Odescalchi, 1987).

1. ábra: Lipthay Béla 1930 körül

Figure 1: Béla Lipthay around 1930

A ROVARÁSZ

Vajon honnan szerezte Lipthay Béla természettudományos és mezőgazdasági ismereteit? Zürichben nyilvánvalóan műszaki alapozó tárgyakat tanult, természetrajzot, állattant, növénytant, kémiát nem igen. Feltételezhetjük, hogy kezdetben lovrini magántanárai vagy budapesti gimnáziumi tanárai képezhették ezen a területen figyelembe véve korán megnyilvánuló érdeklődését a rovarok iránt. Fivére Antal is osztotta ezt a szenvedélyt hosszú ideig. Az erre vonatkozó adatok gyérek. Annyit tudunk, hogy apja és nagybátyja egyaránt rendes tagjai voltak a Királyi Magyar Természettudományi Társulatnak, amely évkönyvében 1892-ben így szerepeltek: „Lipthay Frigyes báró, birtokos, Lovrin; Lipthay Béla báró, Budapest” (Anonim1, 2011). Hogy ez valódi érdeklődés volt vagy csupán a címmel járó kötelesség, nem tudni. A másik szülői agrárérdeklődés megnyilvánulása lehet az édesanya, Lázár Margit országosan elismert nyúltelepe. Ezen a nyúltelepen figyeltek föl egy belga nyúlra, amely tulajdonságai alapján vonták be ezt a fajtát az ideálisnak elképzelt, igénytelen és több hasznosítású magyar nyúlfajta kialakításába, amely kb. 100 évvel ezelőtt létre is jött magyar óriásnyúl néven (Klapka, 2010). Ugyanerről a nevezetes nyúltelepről beszámolt 1907-ben A. F. Wilding, az újjeländi teniszbajnok Liptay Béla tenisztanára is (Wallis Myers, 1916).

A gyermek Lipthay Béla első preparált rovarairól kaphatunk adatokat Hegyessy *et al.*, (2000) munkájából, amely Budapest és Pest megye cincérfaunáját mutatja be. Ebből kiderül, hogy már 13 éves korában (1905-ben) színvonalas, múzeumi gyűjtemények igényeinek megfelelő cincérek gyűjtött és preparált. Ugyanez a forrás további fiatalkori gyűjtés bizonyítéka, mert 1908-ból, 1909-ből és 1910-ből származó Budapesten és Isaszegen befogott cincéreit is megemlíti.

Az érdeklődés kétség nélkül nagy szorgalommal és kitartó önálló tanulással párosult, mert a 20 éves Liphay Béla részt vett és felszólalt a Magyar Szőlősgazdák Országos Egyesülete 1912. január 19. és 20. között Budapesten megtartott szőlőmolykongresszusán, ahol a szőlőmolyok elleni osztrák és francia kutatások és védekezések sikertelenségéről számolt be nagy hozzáértéssel (Bakó, 1912). Ezen a konferencián tartott egy érdekes összefoglaló előadást a szőlőmolyok elleni védekezésről Jablonowski József.

Természettudományos érdeklődésének közvetlen bizonyítéka egyik levelének részlete, amelyet 1956. augusztus 25-én írt Legányi Ferencnek (Legányi, 1957): „Odaérkezésemkor köszönettel vettem szíves sorait és literatúráját, mely különösen érdekelt, hiszen történelmi tárgyú, ami gyerekkorom óta a természettudományos vonatkozású dolgok után, mindig elsősorban érdekelt.”

Kezdetben az öccsével, Antallal gyűjtött, és több forrásmunka együtt említi őket, az utolsó az 1930-as évekből (2. ábra). Főleg lepkész volt, s mint a felesége írja „csak a magyarországi fajokkal foglalkozott” (Odescalchi, 1987). Gyűjtéseinek színhelye először szülőföldje, a Bánság, a Déli-Kárpátok területe, majd 1944. után Nógrád megye (Szécsény, Balassagyarmat, Nógrádszakál, Ipolytarnóc, Rimóc, Ludányhalászi, Rárópuszta stb.) (Bálint *et al.*, 2006; Anonim2, 2010). A gyűjtött fajok főleg nagylepkék, de a molyokat sem hanyagolta el. Élete során egy 60000 egyedből álló gyűjteményt állított össze és gondozott haláláig (Hir és Mészáros, 1994; Judik és Tóth, 2010; Zólyomi, 2010). Ez a gyűjtemény jelenleg a Természettudományi Múzeum Állattárában Budapesten található (Bálint Zsolt személyes közlés, 2011; Anonim2, 2010). Több a faunára új fajt talált, mint pl. a *Cupido osiris* (Meigen, 1829) (Bálint *et al.*, 2006), és leírt egy új fajt is (*Chamaesphecia sevenari* Liphay, 1961), amely később a *Chamaesphecia nigrifrons* (Le Cerf, 1911) szinonimájának bizonyult. Kapcsolatban állt korának legnevesebb gyűjtőivel és szakembereivel. Az I. világháború után a temesvári König Friggyessel, a székelyföldi Diószeghy Lászlóval, a kápolnási Teleki Jenővel, Norman D. Riley-vel a londoni British Museum osztályvezetőjével, a Royal Entomological Society titkárával, Brisbane C. S. Warren-nel a Royal Entomological Society tagjával, Lionel W. Rothschild-dal, a legnagyobb magángyűjtővel és számos kiváló lepkésszel. A II. világháború után a hazai rovarászok és lepkészek valamennyien jól ismerték: barátja volt a neves lepkésznek, Kovács Lajosnak és Kaszab Zoltánnak, a kiváló bogarásznak, kapcsolatot tartott olyan neves hazai zoológusokkal, rovarászokkal mint Éhik Gyula, Gozmány László, Issekutz László, Bezsilla László, Móczár László (Odescalchi, 1987; Mészáros Zoltán személyes közlés, 2011).

Egy kis ízelítő, hogy milyen fajokat gyűjtött a Déli-Kárpátokban és Temes megyében (Szabó, 2002). 40.000 egyedből áll a szülőföldi gyűjteménye; Diószeghy, a székelyek büszkesége „csak” 20.000 lepkét gyűjtött). A fajok családonként következnek és a felellhető gyűjtési adatokat (hely, idő) tartalmazzák. Sok fajnak nincs magyar neve, ezért a latin neveket használtam. A nagyon ismert fajoknál a magyar név is szerepel.

Pieridae

Pieris (Artogeia) balcana Lorković, 1968. A *Pieris napi*-hoz igen hasonlító faj, attól csak karyológiai elemzéssel különböztethető meg. Liphay Béla és Schmidt Antal gyűjtötte Herkulesfürdőn (Domogled hegy). Bálint határozta meg külső alaktani jellegzetessége szerint (Szabó, 2002).

Pieris (Artogeia) ergane ergane (Geyer, 1823) (Damogled) dátum nincs (3. ábra) (Szabó, 2002).

Lycenidae

Lycaena (Heodes) virgaureae balcanicola Graves & Hemming, 1928 (Herkulesfürdő) (Szabó, 2002).

Nymphalidae

Erebia medusa (Denis et Schieffermüller, 1775), kerekfoltú szerecsenlepke, 1931 (Herkulesfürdő) (Természettudományi Múzeum, Budapest, Liphay gyűjtemény) (4. ábra).

Libythea celtis (Fuessly, 1792), Csőröslepke (Herkulesfürdő) (Szabó, 2002).

Mellicta aurelia aurelia (Nickerl, 1850) (Herkulesfürdő) (5. ábra) (Szabó, 2002).

Mellicta britomartis britomartis (Assmann, 1847) (Herkulesfürdő) (Szabó, 2002).

Brenthis daphne daphne (Denis & Schieffermüller, 1775) (Herkulesfürdő) (Szabó, 2002).

Kirinia roxelana (Cramer, 1787) (Herkulesfürdő) (Szabó, 2002).

2. ábra: Liphay Béla, Anthony Wilding és Liphay Antal Lovrinban tüzokvadászaton 1907-ben (Anonim4, 2014)

Figure 2: Béla Liphay with Anthony Wilding and Antal Liphay at a shooting party at Lovrin in 1907 (Anonim4, 2014)

3. ábra: *Pieris (Artogeia) ergane ergane* <http://www.butterfliesofbulgaria.com/pieerg.html>

Figure 3: *Pieris (Artogeia) ergane ergane* <http://www.butterfliesofbulgaria.com/pieerg.html>

Satyridae

Coenonympha leander (Esper, 1784), orosz szénanimfa (Herkulesfürdő) (Szabó, 2002).

Zygenidae

Zygaena (Thermophila) Hübner) filipendulae (Linnaeus, 1758), *pulcherrima* Verity, 1921
acélszínű csüngőlepke (Liphay Béla és Antal gyűjtése 1933, Herkulesfürdő) Holik (1943).

4. ábra: Kerekfoltú szerecsenlepke (*Erebia medusa*)

Figure 4: *Erebia medusa* collected and identified by B. Lipthay

5. ábra: *Mellicta aurelia aurelia*

<http://www.butterfliesoffrance.com/html/Mellicta%20aurelia.htm>

Figure 5: *Mellicta aurelia aurelia* <http://www.butterfliesoffrance.com/html/Mellicta%20aurelia.htm>

Sajnálatos, hogy Szabó (2002) a Keleti- és Déli-Kárpátok állatföldrajzáról írott, a gyűjtőket is bemutató dolgozatában csupán annyit említ Lipthay Béláról, hogy sokat gyűjtött Diószeghy Lászlóval. A feltételezhető okokról később. Sajnos a Diószeghyvel foglalkozó Kocs Irén nem tudott közvetlen adatokat róla, igaz a Diószeghy hagyaték nincs teljesen feldolgozva.

Varga Zoltán (1981) 1977-ben fogta be, mint a faunára új fajt a *Diochrysa nadeja* (Oberthur, 1880) bagolylepkét, amelyet eredetileg a távol-keleten írtak le először. Dolgozatában említi, hogy már Lipthay is gyűjtötte Lovrinban.

Norman D. Riley-vel gyűjtötte a *Psodos quadrifaria* (Sulzer, 1776) (Geometridae) fajt a Retyezáton az 1920-as években, amely egy tipikus hegyvidéki faj (6. ábra) (Odescalchi, 1987). Sphingidae

Sphinx ligustri ligustri (Linnaeus, 1758), fagyalszender. Lipthay gyűjtése 1932-ből Lovrinból (Székely Múzeum, Sepsiszentgyörgy) (7. ábra).

Gyűjtötte és tanulmányozta a nagy sziki bagolylepkét (*Gortyna borelii lunata* (Freyer, 1838)), amely Magyarországon fokozottan védett faj, magyarországi ritkaság, holott nem az ország jelenlegi területén írták le, s másutt is előfordul (Baranyi *et al.*, 2006). A nagy sziki bagolylepke fő tápnövénye, a sziki kocsord (*Peucedanum officinale* L.) legnagyobb összefüggő állományai, a faj meghatározó népessége hazánkban található (8. ábra). A fajt a Bánságban befogott egyedek alapján írta le Freyer „*Noctua lunata*” néven 1838-ban (Freyer, 1838 in Baranyi *et al.*, 2006). Később bebizonyították, hogy azonos a *Gortyna borelii*-vel. A *G. borelii*-t ismertető közleményekben (König, 1941; König, 1959; Gyulai, 1987 in Baranyi *et al.*, 2006) általában König Frigyest nevezik meg, mint aki az első *G. borelii* egyedét a Bánságban (Temesvár, 1936. október 10.) befogta. Ezután König sokáig kutatta a *G. borelii* fejlődését, ökológiáját gyűjtések, megfigyelések és nevelés során.

6. ábra: *Psodos quadrifaria* <http://www.lepinet.fr/especies/nation/lep/?e=l&id=37710>

Figure 6: *Psodos quadrifaria* <http://www.lepinet.fr/especies/nation/lep/?e=l&id=37710>

7. ábra: *Sphinx ligustri ligustri* 1932 (Lovrin)

Figure 7: *Sphinx ligustri ligustri* 1932 (Lovrin) collected and identified by B. Liphay

Ezek a bányai élőhelyek nagyrészt már nem találhatók meg. Szükszavú közlések formájában megemlítik, hogy Temes megyében, Lovrin közeléből 1938 őszén Liphay Béla is talált egy hím példányt (König, 1941 in Baranyi *et al.*, 2006). A Körösvidéki részek régióban (Arad megye) az első *G. borelii* példányát Liphay Béla gyűjtötte Borosjenő mellett 1931-ben (Diószeghy, 1929; König, 1978; Gyulai, 1987; Rákossy, 1996 in Baranyi *et al.*, 2006). Az egész Pannon biogeográfiai régióban ő volt a harmadik magyar gyűjtő, aki megtalálta a *G. borelii*-t. König Frigyes elbeszéléséből ismerjük, hogy Liphay Béla foglalkozott a sziki bagolylepke tenyésztésével, s egy kocsirakomány kocsord gyökérért cserében König Frigyesnek 100 db 40x50 cm nagyságú, új, molymentesen záródó gyűjteményi dobozt adott. Ezeket a kocsord gyökereket ültette el Lovrinban tenyésztési vizsgálataihoz, amelyek eredményeiről publikációk híján nem tudunk (Hir és Mészáros, 1994).

8. ábra: *Gortyna borelii lunata*

<http://www.birding.hu/index.php?page=kepertekeles&kepid=15271&Lang=en>

Figure 8: *Gortyna borelii lunata* <http://www.birding.hu/index.php?page=kepertekeles&kepid=15271&Lang=en>

A nógrádi gyűjtések (20.000 egyed)

Különböző publikációkból a következő általa gyűjtött fajok ismertek:

Lycaenidae

Cupido osiris (Meigen, 1829), hegyi törpeboglárka, védett faj, (Bálint et al. 2006) (9. ábra).

Sesiidae

Chamaesphecia nigrifrons (Le Cerf, 1911)

Expanzív pontomediterrán faj, amely Európában lokális és ritka. A taxont hazánkban Liphay (1961) fedezte fel, a tudományra új fajként írta le *sevenari* néven, de később bebizonyosodott róla, hogy a *Ch. nigrifrons* szinonimája (Fazekas (2003). A faj lárvája a közönséges orbáncfű (*Hypericum perforatum* L.) gyökerében él, majd a gyökérszakban bábozódik be. Liphay német nyelvű cikkét elküldte a londoni Természettudományi Múzeumba, mert nem volt bizonyos a határozásban, noha három évig vizsgálta a rendelkezésére álló szakirodalmat. Érdekes módon a *Ch. nigrifrons*-ra nem gondolt, mint szinonimára. Ő a *Ch. aerifrons*, a *Ch. empiformis* és a *Ch. anellata* fajokkal való hasonlóságát emelte ki Riley-hoz írt levelében. Szó szerint azt írta, hogy a befogott *Ch. sevenari* egyedek leginkább egy fekete *aerifrons*-hoz hasonlítanak.

9. ábra: *Cupido osiris*

http://www.naturamediterraneo.com/forum/topic.asp?TOPIC_ID=122984

Figure 9: *Cupido osiris* http://www.naturamediterraneo.com/forum/topic.asp?TOPIC_ID=122984

Olyan kevés egyedet fogott, hogy Angliába nem tudta beküldeni csak a saját rajzát (10. ábra). Valószínűleg a *Ch. sevenari* tápnövényét sem ismerhette, mert akkor a tápnövény választás alapján bizonyosan felismerte volna

a fajt. *Bembecia albanensis* (Rebel, 1918), Szécsény (Kőkapu), Liphay fogta be először Romhányban, dátum nincs (Buschmann, 2004).

Synanthedon tipuliformis (Clerck, 1759), Liphay Szécsényben (Kőkapu) gyűjtötte (Buschmann, 2004).

Tortricidae

Szilvamoly (*Grapholita funebrana*), Szécsény, 1962 (SZIE Állattani Tanszék bemutató anyag, Bozsik személyes megfigyelés, 1975).

Tineidae

Nemapogon gravosaella PETERSEN, 1957 Liphay Szécsényben fogta be (Petersen és Goedike, 1985).

A lepkék mellett gyűjtött cincéereket, kétszárnyúakat és hártýásszárnyúakat, amelyek megtalálhatók hazai és külföldi gyűjteményekben, s számos forrásmunkában hivatkoznak rájuk.

Liphay Béla egyéb rendekbe tartozó gyűjtött egyedei. A fajok neve után a gyűjtés helye és időpontja van megadva. Ezek az adatok arra is alkalmasak, hogy Liphay akkori tartózkodási helyét azonosíthassuk.

10. ábra: *Chamaesphecia sevenari* Liphay pasztellrajza a cikkéhez (Liphay 1961)

Figure 10: *Chamaesphecia sevenari*. Painting of B. Liptay in his article (Liphay 1961)

Coleoptera (Hegyessy *et al.*, 2000 adatai alapján)

Cerambycidae

Lepturinae

Anisorus quercus (Götz, 1783) Hűvösvölgy, 1950. 06.02.

Cerambycinae

Agapanthia dahlii (Richter, 1820) Budapest, 1926. 06.12.

Aphelonocnemis nebulosa (Fabricius, 1871) Budapest, 1926. július
Dorcadion fulvum (Scopoli, 1763) Budapest, 1905. május, 1908. május, 1910. 05.17.
Dorcadion scopolii (Herbst, 1784) Isaszeg, 1909. 05.16.
Echinocerus floralis (Pallas, 1773) Budapest, 1926. június
Morinus funereus Malsant, 1863 Leányfalu, 1905. május
Musaria argus (Frölich, 1793) Hűvösvölgy, 1950. 06.02.
Neodorcadion bilineatum (Germar, 1824) Budapest, 1926. június
Purpuricenus budensis (Götz, 1783) Budapest, 1926. július

Diptera

Odescalchi (1987) szerint háromezer egyedét gyűjtött a Természettudományi Múzeumban pusztító tűzvész okozta károk pótlására, ezt Papp László (e-mail, 2011) nem erősítette meg.

Tóth (1978) munkájában számos hivatkozás található a Liphay gyűjtötte legyekről:

Bombyliidae

Conophorus virescens Fabricius, 1787 Magyargéc (1957. VIII. 14., Rárós: öregerdő (1957. VI. 4., Szécsény: Kőkapu (1957. V. 30.).
Bombylius ater Scopoli, 1763 Nógrádszakál (1958. VI. 3-VI. 6., 1961. VI. 13-VI. 14., Nógrádszakál: Beszterce-völgy (1957. VI. 7., B., 1959. VI. 7.), Rárós (1957. VI. 4., VI. 19., L, 1957. VI. 19., Szécsény: Kőkapu (1957. V. 30., 1961. V. 4.),
Bombylius canescens Mikan, 1796 Nógrádszakál: Beszterce-völgy (1957. VI. 7., L.), Nógrádszakál: Déligerinc (1957. VI. 7.), Nógrádszakál: Rárós (1961. VI. 13.), Rárós (1957. VI. 19.,), Szécsény: Kőkapu (1957. V. 30.).
Bombylius discolor Mikan, 1796 Nógrádszakál (1954. V. 8., 1961. VI. 13.), Nógrádszakál: Rárós (1958. IV. 26.), Szécsény: Kőkapu (1961. V. 3.).
Bombylius fulvescens Wiedmann apud Meigen, 1820 Szécsény: Krivácsi-patak (1957. VII. 19.).
Bombylius major Linnaeus, 1758 Szécsény (1961. V. 3.).
Bombylius venosus Mikan, 1796 Nógrádszakál (1954. V. 1.).
Systoechus gradatus Wiedmann apud Meigen, 1820 Nógrádszakál: Rárós (1958. VI. 16.).
Systoechus sulphureus Mikan, 1796 Ipolytarnóc: Botos-árok (1957. VIII. 30.), Magyargéc (1957. VIII. 24. 24., Szécsény (1957. VII. 26.).
Lomatia belzebul Fabricius, 1794 Rárós (1957. VI. 19.).
Lomatia sabaea Fabricius, 1781 Nógrádszakál (1961. VII. 13.), Nógrádszakál: Déli-gerinc (1957. VI. 15.) Szécsény: Kőkapu (1957. VI. 27., 1961. VI. 19., 1969. VI. 19.).
Anthrax anthrax Schrank, 1781 Szécsény: Kőkapu (1958. V. 27., 1959. VIII. 18.).
Exoprosopa jacchus Fabricius, 1805 Nógrádszakál: Beszterce-völgy (1959. VIII. 19.), Szécsény: Kőkapu (1959. VII. 24., 1960. VII. 28., 1961. VI. 19.).
Hemipenthes morio Linnaeus, 1758 Hont: Kőmáj-völgy (1957. VII. 5.), Litke: öregerdő (1957. V. 31., L. Nógrádszakál: Déligerinc (1957. VI. 7., VI. 15.), Rárós (1957. VI. 4., 1957. VI. 19.).
Villa cingulata Meigen, 1804 Szécsény: Kőkapu (1957. VI. 27.).
Villa circumdata Meigen, 1820 Szécsény: Kőkapu (1959. VII. 24.).
Villa halteralis Kowarz, 1883 Benczúrfalva (1957. VIII. 14., L. Szécsény: (1959. VII. 14., Börzsöny: Magyarkút (1957. VIII. 14.).
Villa paniscus Rossi, 1790 Nógrádszakál (1957. IX. 3.).

Sarcophagidae

Macronychinae

Macronychia (Mochusa) polydon (Meigen, 1824) Vácraót, 1959, egy nőstény (Verves és Khrokalo, 2006).

Hymenoptera

Cimbicidae

Abia fulgens Zaddach, 1863, mint *Abia plana* sp.-n írta le Benson (1954). Liphay a Retyezáton gyűjtötte 1937 júliusában. Jelenleg a londoni Természettudományi Múzeumban található.

NÖVÉNYVÉDELMI ÁLLATTAN

A növényvédelmi állattani ismeretek és a kártevők elleni védekezés helyi népszerűsítője volt. Balassagyarmaton csodálatos, színes, kézzel rajzolt és festett növényvédelmi állattani posztereket készített pl. az ipari növények kártevőiről (Odescalchi, 1987). A bemutatott poszter időpontját nem adták meg, de akkoriban a kártevők elleni védekezésre a Hungária Matadort és Darzint használták. A szövegből az is kiderült, hogy Liphay tisztában volt a répaaknázó moly jelentőségével, amit Huzián László 1950-ben talált meg. Ezt írja róla: „A Duna-Tisza közén igen nagy kárt okozott az 1950-ben először megfigyelt répaaknázómoly. Figyeljük esetleges megjelenését és jelentsük az illetékes agronómusnak! Hernyója nyáron a répafejet aknázza és a magrépán is pusztít. Összerágja a virágrügyeket illetve gomolyokat.”

A képen a bagolylepkék színes ábrái a legszebbek, de megtalálható a repcefénybogár, a honvédbogár, a fekete barkó és a pattanóbogarak is (11. ábra).

A HÉTKÖZNAPOK

A Nógrád megyében töltött éveiben kora ellenére kerékpárral és kismotorral járta a vidéket, és fáradhatatlanul gyűjtötte kedves rovarait. Zsebéből soha nem hiányzott az összecsuható háló. Munkásságáért 1969-ben megkapta a Magyar Rovartani Társaságtól, amelynek 1943-tól tagja volt (Mészáros Zoltán személyes közlés, 2011), a Frivaldszky Imre emléklakett ezüst fokozatát (Anonim1, 2010). Ez volt az egyetlen elismerés, amit valaha is kapott.

Munkásságával kapcsolatban két kérdés merül föl: Miért publikált olyan keveset?

Érdeemes munkálkodását időben két részre osztani. A bánági életszakaszra és a nógrádira. Úgy vélem, mint birtokos főnemesnek történelmi felelősségudata volt. Kötelességének érezhette a birtok megőrzését és fejlesztését a magyar történelmi folyamatosság fenntartása, a lovrini faluközösség, a birtokon foglalkoztatottak megélhetése és nyilvánvalóan az ősök hagyatékának megtartása érdekében. Később a román földreform és a román állam elnyomó intézkedései miatt egzisztenciájában fenyegetve érezte magát és családját. A birtok mellett különösen sok munkája volt a konzervgyárral, időnként az öccsét, Antalt is segítségül hívta. Ezek lehetnek a fő okok, hogy nem fordíthatott több időt és energiát a publikálásra. A román állam elnyomó intézkedései okozták hároméves kanadai tartózkodását is, amikor még féltve őrzött gyűjteménye gondozását is a feleségére bízta. Anyagi helyzetük meggyengült: Kanadában állást vállalt (a Cunard Line winniepegi irodájában dolgozott, s közösen bérelt lakást Szapáry Pállal), hogy fedezhesse költségeit.

11. ábra: Liphay Béla posztere az ipari növények kártevőiről az 1960-as évekből

Figure 11: Poster of B. Liphay on the pests of the industrial crops around 1960

A három év folyamán csak egyszer tudta meglátogatni a családját. Mellesleg letartóztatták és hamisan vádolták a román hatóságok.

A szécsényi szakasz okai mások. A fő ok: küzdelem a megélhetésért, a családjáért. Gyors államosítás, előtte elviselhetetlen adóztatás, amit egy rövidebb önálló gazdálkodási majd gombatermesztési tevékenység követett, s ez után jutott a szerencsének és barátainak (Andreánszky Gábor, Tasnádi Kubacska András) köszönhetően egy csekély jövedelmet adó múzeumi félálláshoz teljes munkaidővel. Mondhatnánk, most lett volna ideje cikkeket írni! De mégsem volt. Kezdetben havi 200 Ft-ért lótot-futott vagy kerékpározott, napi 16-18 órát dolgozva. Nézzük meg egy ásatási napját Ipolytarnócon: Indulás Szécsényből Ipolytarnócra 25 km kerékpáron, munka napközben (bontani és tisztítani, gipszbe önteni a tufába ékelődött növényi maradványokat), indulás vissza kerékpáron Szécsénybe. Nézzük mit ír erről: „Pénzt nem adnak, előre tudom; de majd a kerékpáromhoz folyamodom, mely legjobban bevált felszerelésem. Hogy ez a szegény kerékpár húsz év óta mit szenvedett, arról lehetne írni! Tarnócon is nem tudom, mit kezdtem volna nélküle. Rajta fogom lebonyolítani még az utazásokat is: estére hazamegyek, hogy ne kelljen a szállásért fizetni. Csak persze: már baj van a szívemmel is.” S ekkor volt 64 éves! S ha hazaért, várták a rajzos feladatok. A komoly fizikai igénybevétel mellett, sajnos nem tudott hozzáférni a szakirodalomhoz, csak ritkán utazott Budapestre. Patay Páltól tudom, hogy a gyarmati múzeumban nem voltak természettudományos szakkönyvek, hiszen ő volt az első nógrádi természettudománnyal foglalkozó muzeológus. Liphay Béla a saját régi lovrini könyveit használhatta, a legfrissebb 1930-as könyveket. És akkor még meg sem említettem a gyűjtemény gondozását! A hatalmas gyűjtemény (60.000 egyed) gondozása rengeteg munkát követelt (Kapros Márta és Patay Pál visszaemlékezése). Ezek ellenére 1970-ben 78 évesen még dolgozott. Az alábbi levélrészletek a fentieket támasztják alá: „De sajnos, rövid az élet, sok a „mellékfoglalkozásom”.” Liphay levele, 1956. VIII. 25-én Legányi (1957). Liphay újabb levelében 1956. IX. 23-án könyvillusztrálási munkájáról ír (Legányi, 1957): „Sajnos, kaptam egy könyvillusztrálást, melyet rövid határidőre kell elkészítenem, ez megköti, amúgy is megkötött kezeimet.”... „Utolsó nap reggel fél nyolctól másnap reggel 9-ig szakadatlanul rajzoltam.” Legányi (1957) összefoglalása: „Három nagy méretű kiállítást kell megint rendeznie. Szeretett volna még Tarnócon lepkéket fogni (ahogy írja: a lágytestű kövületeket).” Egy azonban bizonyos, Liphay Bélának 1962-ben még voltak publikációs tervei, amelyeket Riley-hoz írt levelében említett is.

MIRE JÓK A GYŰJTEMÉNYEK?

Mi egy mezőgazdasági országban élünk, ahol akadozik a mezőgazdaság. Liphay Béla munkássága az egykori és a jelenlegi biodiverzitásnak, a természet sokféleségének állított feldolgozható emléket. Korunk legfontosabb tudománya az ökológia, és a legfontosabb termelési ágazata a mezőgazdaság. Liphay Béla mindkettő művelője, állattani kutatásaival az előbbi fejlesztője, gazdálkodása során az utóbbi gyakorlója volt. A természetes sokféleség állapotának a rögzítésével a környezeti fenntarthatóság, a környezet genetikai és ökológiai gazdagságának megőrzésén dolgozott már akkor. Sokan nem értették meg ezt akkor sem, most sem. Talán annyi segíthetne, hogy Liphay Bélának nagyon koherens és a teljességet közelítő (holisztikus) világképe volt, ami keveseknek adatott meg. Ezért sajnálom, hogy Liphay Béla jegyzetei, levelei, versei, festményei és rajzai ismeretlen helyen vannak. Vannak, mert ahogyan Bulgakov írta a kéziratok és a gondolatok nem veszhetnek el!

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

A szerző nagyon köszöni a sok értékes adatot, fényképet és visszaemlékezést. Íme a segítők listája a megkeresés sorrendjében: Liphay Antal (Budapest), Liphay Endre (Budapest), Dr. Bálint Zsolt (főmuzeológus, Magyar Természettudományi Múzeum, Budapest), Kapros Márta (nyugalmazott muzeológus, Palóc Múzeum, Balassagyarmat), Dr. Bakonyi Gábor (egyetemi tanár, Szent István Egyetem, Gödöllő), Dr. Patay Pál (nyugalmazott tudományos tanácsadó, Magyar Nemzeti Múzeum, Budapest), Kate Tyte (Assistant Archivist and Records Manager, Natural History Museum, London), Dr. Füköh Levente (igazgató, Mátra Múzeum, Gyöngyös), Dr. Földessy Mariann (osztályvezető, Mátra Múzeum, Gyöngyös), Dr. Varga András (főmuzeológus, Mátra Múzeum, Gyöngyös), Dr. Kiss András (muzeológus, Bánáti Múzeum, Temesvár), Kocs Irén (muzeológus, Székely Nemzeti Múzeum, Sepsiszentgyörgy), Alison Harding (Ornithology & Rothschild Libraries, Natural History Museum, Tring) és Marie Depris (Muséum des Sciences naturelles, Brüsszel).

IRODALOM

- Anonim1 (2011): A Királyi Magyar Természettudományi Társulat évkönyve 1892. <http://www.friweb.hu/iratok/tudomany/eml1892/EML3B.HTM>
- Anonim2 (2010): A Magyar Természettudományi Múzeum lepkegyűjteménye. <http://www.nhmus.hu/hu/allattar/lepkegyujtemeny>
- Anonim3 (2010): A Frivaldszky Imre Emlékplakett kitüntetettjei. http://www.magyarrovartanitasasag.hu/frivaldszky_emlekplakett.html
- Anonim4 (2014): Liphay Béla, A.F. Wilding és Liphay Antal vadászaton (1907): http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Anthony_wilding_with_bela_and_antal_liphay_at_louvrin_1907.jpg
- Bakó Gábor (1912): A szőlőmolykongresszus. Rovartani Lapok XIX, 17-18. http://www.archive.org/stream/rovartanilapok1922magy/rovartanilapok1922magy_djvu.txt

- Bálint Zs., Gubányi A., Pitter G. (2006): Magyarország védett pillangóalakú lepkéinek katalógusa. Magyar Természettudományi Múzeum, Budapest, pp. 170. www.nhmus.hu/modules/Tar.../02_Gubanyi_2006_Lepkekatalogus.pdf
- Baranyi T., Korompai T., Józsa Á. Cs., Kozma P. (2006): *Gortyna borelii lunata* (Freyer, 1838). In: Varga, Z. (ed.): Natura 2000 fajok kutatása I. - Natura 2000 species studies I. Dél-Nyírség-Bihari Tájvédelmi és Kulturális Értékkörző Egyesület, Debrecen. p. 3-69.
- Benson, R.B. (1954): Some sawflies of the European Alps and the Mediterranean Region (Hymenoptera : Symphyta). Bulletin of the British Museum (Natural History) Entomology 3, 267-296.
- Buschmann F. (2004): A Mátra Múzeum molylepke-gyűjteménye II. Limacidae-Tortricidae. Folia Historica Naturalis Musei Matraensis, 28, 219-242.
- Hegyessy G., Kovács T., Muskovits J., Szalóki D. (2000): Adatok Budapest és Pest megye cincérfajájához (Coleoptera: Cerambycidae). Folia Historica Naturalis Musei Matraensis, 24, 221-282.
- Holik, O. (1943): Beiträge zur Kenntnis der Zygaenen Südosteuropas (Lep.). Mitteilungen der Münchner Entomologischen Gesellschaft (e. V.) vereinigt mit „Entomologisches Nachrichtenblatt“, 33, p. 306-343. http://www.archive.org/stream/mitteilungenderm331943mn/mitteilungenderm331943mn_djvu.txt
- Fazekas I. (2003): Az Északi-középhegység üvegszárnyú lepkéfaunája (Microlepidoptera: Sesiidae), Folia Historica Naturalis Musei Matraensis, 27, 289-309.
- Hir J. és Mészáros Z. (1994): Megkésétt emlékezés Liphay Bélára Nógrád megye első természettudományos muzeológusára. A Nógrád Megyei Múzeumok Évkönyve 19, 157-167.
- Judik B. és Tóth E. (2010): Neves nógrádi természettudósok élete és munkássága. http://neogradiens.eu/index.php?option=com_content&view=article&id=100:judik-belatho-enik-neves-nogradi-termeszettudosok-elete-es-munkassaga&catid=35:neves-termeszettudosok-elete-es-munkassaga&Itemid=64&lang=en
- Klapka E. Cs. (2010): Magyar óriásnyúl. <http://www.magyarvagyok.com/csoportok/39-Allati-temak/temak/341/4.html>
- Legányi F. (1957): Múzeumi napló. VIII. kötet. Kézirat. Mátra Múzeum, Eger, pp. 267.
- Liphay B. (1961): Eine neue *Chamaesphexia*-Art (Lepidoptera: Aegeriidae). Acta Zoologica Hungarica 7, 213-218.
- Liphay Béla és N.D. Riley levelezése (1961): <http://www.nhm.ac.uk/research-curation/library/archives/catalogue/dserve.exe?dsqServer=placid&dsqIni=Dserve.ini&dsqApp=Archive&dsqDb=Catalog&dsqCmd=Show.tcl&dsqSearch=%28RefNo==%27DF%20ENT/332/1/30%27%29>
- Odescalchi E. (1987): Egy hercegnő emlékezik. Gondolat Könyvkiadó, Budapest, pp. 413.
- Petersen, G. und Goedike, R. (1985): Beitrag zur Kleinschmetterlingsfauna Österreichs und der angrenzenden Gebiete (Lepidoptera: Tineidae, Epermeniidae, Acrolepiidae, Doouglasiidae). Mitt. Abt. Zool. Landesmus. Joanneum, 36, 1-48.
- Szabó E. (2002): A Keleti- és a Déli-Kárpátok nappali lepkéinek összehasonlító állatföldrajzi elemzése. Doktori (Ph.D.) értekezés, Debreceni Egyetem, Természettudományi Kar, Debrecen, pp. 122.
- Tóth S. (1978): Ökológiai és faunisztikai adatok Magyarország pösztörlegyeinek ismeretéhez (Diptera. Bombyliidae). A Veszprém Megyei Múzeumok Közleményei 13, 35-56.
- Varga Z. (1981): *Diachrysa nadeja* (Oberthur, 1880) – a hazai fauna új tagja (Lepidoptera, Noctuidae). Dunántúli Dolgozatok Term. Tud. Sor. 2, 127-131.
- Verves, Yu.G., Khrokalo, L.A. (2006): Review of Macronychinae (Diptera, Sarcophagidae) of the world. Vestnik Zoologii, 40, 219-239.
- Wallis Myers, A. (1916): Captain Anthony Wilding. Hodder and Stoughton, London, pp. 306. <http://www.ebooksread.com/authors-eng/a-wallis-arthur-wallis-myers/captain-anthony-wilding-ala/1-captain-anthony-wilding-ala.shtml>
- Wilding, A.F. (1913): On the court and off. Doubleday, Page and Co., New York, pp. 273. http://http://www.archive.org/stream/oncourtoff00wildrich/oncourtoff00wildrich_djvu.txt
- Zólyomi J. (2010): A Palóc múzeum (Balassagyarmat) történetéből. http://www.museum.hu/museum/index_hu.php?ID=487